

УДК 343.102

Вадим Влад,*студент юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У ЗЛОЧИНАХ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Стаття присвячена актуальним проблемам, особливостям здійснення прокурорського нагляду за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у процесі документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Роз'яснюється порядок дій процесуальних керівників під час здійснення нагляду у процесі досудового слідства з розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Ключові слова: процесуальний керівник, прокурорський нагляд, негласні слідчі (розшукові) дії, прокурор, досудове слідство, злочин.

Постановка проблеми. Активний законодавчий процес останніх років суттєво вплинув на роль та місце прокуратури в системі державних органів та роль прокурора у кримінальному провадженні. В умовах реформування важливого значення набуває механізм реалізації конституційних функцій. Важливим гарантом додержання законів під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, дізнання, досудового слідства є прокуратура, на яку відповідно до ч. 2 ст. 131-1 Конституції України покладається нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти прокурорського нагляду за додержанням законів органами під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, були предметом наукових розробок таких дослідників, як: Д. М. Бакаєв, Л. В. Вигівська, Ю. М. Грошевий, В. В. Долежан, Ю. М. Дьомін, П. М. Каркач, В. Т. Мальяренко, І. Є. Марочкін, Г. П. Серета, В. В. Сухонос, М. К. Якимчук та багато інших.

Виклад основного матеріалу. Важливою новелою КПК України є закріплення підстав та порядку проведення НСРД. Що стосується прокурорського нагляду за додер-

жанням законів під час проведення НСРД, необхідно зазначити що передусім вони визначені у Главі 21 КПК України та Інструкції про організацію проведення НСРД і використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 (далі – Інструкція від 16 листопада 2012 року) [2].

Відповідно до статті 246 КПК України негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у разі, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені статтями 260, 261, 262, 263, 264 (в частині дій, що проводяться на підставі ухвали слідчого судді), 267, 269, 269-1, 270, 271, 272, 274 КПК України, проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів [3].

Конституційні гарантії та вимоги КПК України щодо здійснення прокурорського нагляду під час проведення НСРД регламентовано в наказі Генерального прокурора України № 4 гн від 19 грудня 2012 року «Про організацію діяльності прокурорів у кримі-

нальному провадженні», відповідно до п. 6.1 якого прокурорів усіх рівнів для вирішення питань щодо погодження клопотань слідчих про проведення слідчих (розшукових) дій зобов'язано ретельно перевіряти наявність відповідних підстав. Прокурори, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування, перед погодженням клопотань про проведення НСРД повинні перевіряти відповідність наведених у них даних вимогам законів, матеріалам і фактичним обставинам кримінального провадження [4]. Такі перевірки процесуальні керівники проводять, використовуючи закріплене в п. 2 ч. 1 ст. 36 КПК України повноваження мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування [3].

Розглядаючи практичну діяльність, необхідно зазначити, що у більшості кримінальних проваджень про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів НСРД не проводяться через недостатню тяжкість злочинів. Як правило, НСРД проводяться лише у кримінальних провадженнях про злочини, передбачені ст. 305 та 307 КК України. Як засвідчує практика, найчастіше у цих кримінальних провадженнях проводяться такі НСРД, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України); аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України). Що стосується форм контролю за вчиненням злочину, слід зауважити, що під час документування злочинних дій осіб у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, як правило, оперативними підрозділами використовуються дві форми контролю за вчиненням злочину: контрольована поставка (у провадженнях про злочини, передбачені ст. 305 КК України) та оперативна закупка (у провадженнях про злочини, передбачені ст. 307 КК України).

Крім того, розглядаючи питання таких видів НСРД, як контрольована поставка та оперативна закупка (п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 271 КПК України), під час досудового розслідування у кримінальних провадженнях про обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, необхідно наголосити, що під час їх проведення оперативними підрозділами, як правило, використовуються заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби.

Ідентифіковані (термін «ідентифікація» походить від латинського *identificare* – ототожнювати) купюри – це грошові банкноти,

серія та номер яких зафіксовані на інших матеріальних носіях, зокрема в протоколах вручення грошових коштів і на завірених належним чином ксерокопіях. Таке фіксування здійснюється з метою спрощення процедури відстеження руху ідентифікованих коштів та доведення їхнього походження. Під ідентифікованими (поміченими) засобами слід розуміти об'єкти матеріального світу (речі, предмети, документи), на які при проведенні НСРД заздалегідь було нанесено спеціальну позначку, завдяки якій їх можна відрізнити від подібних [5].

Несправжні (імітаційні) засоби (термін «імітація» походить від латинського *imitatio* – наслідування, переймання) – це спеціально виготовлені речі і документи, що повністю або частково мають ознаки та властивості матеріальних об'єктів, які вони замінюють; спеціально утворені підприємства, установи, організації, що використовуються з метою проведення НСРД. Відповідно до ч. 1 ст. 273 КПК України можна виокремити такі різновиди несправжніх (імітаційних) засобів, як: спеціально виготовлені речі; спеціально виготовлені документи; спеціально утворені підприємства, установи, організації [6].

Крім того, розглядаючи питання проведення контролю за вчиненням злочину та оперативної закупки, необхідно зазначити, що відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК України дане рішення має право прийняти виключно прокурор (процесуальний керівник), який виносить відповідну постанову. Це також підтверджується рішенням Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, який зазначив, що рішення про проведення такої НСРД, як контроль за вчиненням злочину, відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК України вправі брати на себе виключно прокурор. Разом із тим, якщо під час проведення контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи (шляхом проведення інших НСРД), відповідні НСРД мають здійснюватися, по-перше, в межах, які допускаються Конституцією України, а по-друге, лише на підставі ухвали слідчого судді [7, с. 7].

Крім того, не варто забувати, що під час підготовки та проведення оперативної закупки та заходів із контролю за вчиненням злочину забороняється провокувати (підбурювати) особу на вчинення цього злочину з метою його подальшого викриття, допомагаючи особі таким чином вчинити злочин, який вона б не вчинила, якби слідчий цьому не сприяв, або із цією самою метою впливати на її поведінку насильством, погрозами, шантажем.

Це підтверджено у листі Генерального прокурора України № 09/1-330 вих - 931 - окв - 13 від 13.12.2013, щодо необхідності неухильного додержання вимог кримінального законодавства з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Даний лист висвітлює позицію Європейського суду про те, що інформація, отримана в результаті проведення оперативної закупки наркотиків, не повинна бути єдиним доказом, на якому ґрунтується обвинувачення, вбачається зі змісту рішення у справі «Шенк проти Швейцарії»: «...суд надає значення тій обставині, що запис телефонних розмов не був єдиним доказом, на якому ґрунтувався вирок» [8], тобто під час проведення досудового слідства по кримінальним провадженням, пов'язаним зі злочинами у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, слідчим не слід обмежуватися тільки проведенням оперативних закупок (у разі власного здійснення НРСД) або надання доручення оперативним підрозділам у порядку ст. 41 КПК України щодо проведення оперативних закупок відповідно до постанов, що виносяться процесуальними керівниками по кримінальним провадженням. Також слідчим під час розслідування вказаної категорії кримінальних проваджень необхідно вживати всіх можливих заходів, спрямованих на збір та фіксацію злочинної діяльності раніше встановлених осіб, а саме виносити клопотання про проведення таких НРСД, як: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; спостереження за особою, річчю або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи, яке погоджується прокурором, та в подальшому отримується дозвіл проведення НРСД у слідчого судді апеляційного суду у вигляді ухвали, що, у свою чергу, в подальшому сприятиме наявності достатніх даних (доказів) для повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

За результатами проведення НРСД складаються відповідні протоколи, до яких долучаються в разі наявності відповідні додатки. Протокол про хід і результати проведеної НРСД (або її етапів) складається слідчим, якщо вона проводиться за його безпосередньої участі, в інших випадках – уповноваженим працівником оперативного підрозділу, і повинен відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Кожен протокол із додатками не пізніше 24 годин після його складання надсилається процесуальному керівнику. Якщо в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії виявлено ознаки кримінального правопорушення, яке не розслідується в даному кримінальному

провадженні, слідчим або уповноваженим оперативним підрозділом невідкладно складається протокол, що не пізніше 24 годин з моменту виявлення ознак зазначеного кримінального правопорушення надається прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [2], оскільки отримана інформація може бути використана в іншому кримінальному провадженні тільки на підставі ухвали слідчого судді, що постановляється за клопотанням прокурора. Як показує практика, у кримінальних провадженнях про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів випадки виявлення ознак іншого кримінального правопорушення непоодинокі.

Висновки

Проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час документування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів – складний, багатоаспектний процес, який вимагає ретельної підготовки, дієвого контролю та врахування практики Європейського суду з прав людини. Водночас нормативно-правове регулювання прокурорського нагляду за додержанням законів під час проведення НРСД у злочинах у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів характеризується рядом суттєвих недоліків, що негативно позначається на його якості. З метою забезпечення законності здійснення такої форми контролю за вчиненням злочину нагальною потребою є розроблення методики прокурорського нагляду за додержанням законів у цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 року № 114/1042/516/1199/936/1687/5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13 квітня 2012 року № 4651 – УІ.
4. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4 гн. [Електро-

ний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/gl.html?_m=publications&_t=rec&id=94102.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар. / [О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – С. 690.

6. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за заг. ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 454 с.

7. Про окремі питання здійснення слідчим суддею апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з питань розгляду цивільних та кримінальних справ України від 29 січня 2013 року № 223-158/4-13.

8. Лист Генерального прокурора України № 09/1-330 вих - 931 - окв - 13 від 13.12.2013.

Статья посвящена актуальным проблемам, особенностям осуществления прокурорского надзора за соблюдением конституционных прав и свобод человека и гражданина при проведении негласных следственных (розыскных) действий при документировании преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров. Разъясняется порядок действий процессуальных руководителей при осуществлении надзора в ходе досудебного следствия по расследованию преступлений в сфере оборота наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов или прекурсоров.

Ключевые слова: процессуальный руководитель, прокурорский надзор, негласные следственные (розыскные) действия, прокурор, досудебное следствие, преступление.

This article is devoted to actual problems, features exercise supervision of the observance of constitutional rights and freedoms of man and citizen during the covert investigation (search) action in documenting crimes related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors. Procedure clarified procedural managers in the supervision during the pre-trial investigation of offenses related to narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors.

Key words: Procedure director, procurator, covert investigative (detective) action, prosecutor, investigation, crime.

